

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Національний університет водного господарства та
природокористування
Навчально – науковий інститут економіки, менеджменту і права
Кафедра фінансів і економіки природокористування

06 – 03-31

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни „Фінанси”

для студентів заочної форми навчання галузі знань

0305 „Економіка і підприємництво”

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Рекомендовано
методичною радою НУВГП
протокол № від 2014

Рівне 2013

Конспект лекцій з дисципліни “Фінанси” для студентів заочної форми навчання галузі знань 0305 „Економіка і підприємництво” / Мельник Л.М., – Рівне: НУВГП, – 2013, – 44 с.

Упорядник: Л.М. Мельник , к.е.н., доцент.

Відповідальний за випуск: В.І. Павлов, д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів та економіки природокористування.

Зміст

	стор.
1. Загальні вказівки	3
1.1. Загальні рекомендації до вивчення дисципліни	3
1.2. Навчально-методичні матеріали дисципліни	3
2. Тематику та зміст курсу	3
2.1. Сутність фінансів та їх роль у суспільстві.....	4
2.2. Фінансова система.....	7
2.3. Бюджетна система та бюджетний устрій в Україні.....	9
2.4. Доходи і видатки бюджету.....	13
2.5. Податкова система та принципи її формування.....	17
2.6. Загальнодержавні податки.....	23
2.7. Фінансовий ринок	32
2.8. Цінні папери.....	36
2.9. Страхування та страховий ринок.....	40

1. Загальні вказівки

1.1. Загальні рекомендації до вивчення дисципліни

Дисципліну “Фінанси” вивчають студенти денної та заочної форм навчання напрямів підготовки 6.030509 „Облік і аудит”, 6.030504 ”Економіка підприємства”, 6.030507 „Маркетинг”, 6.030503 ”Міжнародна економіка”, 6.030502 „Економічна кібернетика”.

Мета та завдання курсу - вивчення фінансових відносин, які виникають а процесі розподілу та перерозподілу вартості ВВП та національного багатства на макро- і мікро- рівнях.

Після вивчення теоретичного та практичного курсу студенти складають іспит у термін, встановлений навчальним планом.

Програмний матеріал рекомендується вивчати в тій послідовності, що передбачена тематичним планом дисципліни.

1.2. Навчально-методичні матеріали дисципліни

Під час вивчення дисципліни студентами рекомендується користуватись наступними літературними джерелами:

1. Бюджетний кодекс. 8 липня 2010 року
2. Податковий кодекс. 2 грудня 2010 року
3. Закон України “Про Національний банк України” від 20.05.1999.
4. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 7.12.2000.
5. Закон України „Про цінні папери та фондовий ринок” від 23.02.2006
6. Азаренкова Г.М., Борисенко І.І. Фінанси: Практикум: Навч. посіб.-К: Знання, 2008.-279 с.
7. Александрова М.М. Маслова С.О. Гроші, фінанси, кредит. Навч. посіб. -К.: ЦУЛ, 2002, - 312 с.
8. Венгер В.В. Фінанси: Навч. пос. - К.: Центр учбової літератури, 2009. - 578 с.
9. Данілов О.Д. , Серебрянський Д.М. Фінанси у запитаннях і відповідях: Навчальний посібник.-К.: КНТ,2008.-528 с.
10. Ковальчук С.В. Фінанси: Навч. посібник/ С.В.Ковальчук, І.В.Форкун Львів: Новий світ, 2006.
11. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств: Підручник – К.: КНЕУ, 2004. - 546 с.
12. Петровська І.О., Клиновий Д.В. Фінанси. Навч. посіб.- К.: ЦУЛ, 2002.- 300с.
13. Фінанси: Навч. посіб./ О.П. Близнюк, Л.І. Лачкова, В.І. Оспіщев –К.: Знання, 2006. - 415 с.

2. Теми та зміст курсу

Лекція 1. Сутність фінансів та їх роль у суспільстві.

1. Сутність фінансів.
2. Функції фінансів.
3. Моделі фінансових відносин.
4. Фінансово–кредитний механізм.
5. Фінансові ресурси

— 1 —

Фінанси — це економічні відносини з приводу розподілу, перерозподілу і використання у грошовій формі вартості ВВП, а в певних умовах і національного багатства для задоволення суспільних потреб.

Інструмент фінансових відносин — гроші.

Об'єкт фінансових відносин : ВВП та національне багатство

ВВП — це додана вартість, вироблена в країні виробниками товарів, робіт, послуг у поточному році:

Національне багатство — це вартість нагромаджених в Україні матеріальних цінностей та залучених у виробництво природних ресурсів (основні засоби, матеріальні ресурси, золотий запас, валютний запас, страховий запас, природні ресурси)

Суб'єктами фінансових відносин виступають підприємства, держава, населення.

Ознаки фінансів :

обмінно–розподільчий характер (розподіл ВВП відбувається через реальні грошові фонди, відсутній еквівалентний обмін),
грошова форма відносин,
фінанси визначаються природою і функціями держави, її діяльністю.

Роль фінансів :

забезпечують розподіл ВВП і фінансові потреби юридичних та фізичних осіб, держави,
здійснюють перерозподіл первинних і вторинних доходів між галузями, регіонами і населенням,
забезпечують кругообіг фінансових ресурсів і безперервність виробництва,
регулюють різні напрями соціально–економічного розвитку,
забезпечують контроль за формуванням і використанням фінансових ресурсів.

— 2 —

Функції фінансів:

1. Розподільча.
2. Контрольна.

Розподільча функція реалізується на трьох стадіях:

Первинний розподіл — це розподіл новоствореної вартості і формування первинних доходів суб'єктів фінансових відносин. Первинні доходи підприємства — прибуток; працівників - заробітна плата; держави — непрямі податки, надходження від державного майна, прибуток держсектора.

Перерозподіл полягає в створенні і використанні централізованих фондів грошових коштів.

За рівнем централізації вони поділяються на :

- загальнодержавні (бюджет та фонди цільового призначення)
- відомчі фонди (фонди міністерств та відомств)
- корпоративні (формування фондів підприємств та об'єднань)

Вторинний розподіл властивий тим, хто не бере участі у первинному розподілі (виплата заробітної плати у бюджетній сфері, асигнування з бюджету, виділення коштів з фондів цільового призначення)

Контрольна функція — полягає у створенні об'єктивних можливостей для здійснення контролю за формуванням і використанням фондів грошових коштів. Необхідність її обумовлена тим, що фінансові відносини мають протиречивий характер.

Розрізняють контроль:

- державний (на загальнодержавному рівні розподілу ВВП)
- відомчий (галузевими міністерствами і відомствами)
- внутрішній (самоперевірка фінансової діяльності підприємствами)
- незалежний (здійснюють аудиторські фірми)
- суспільний (контроль з боку суспільства за фінансовою діяльністю держави)

— 3 —

Моделі фінансових відносин:

1. *За послідовністю розподілу ВВП виділяють:*

а) фінансова модель ринкової економіки:

Вартість ВВП розподіляється зпочатку між тими, хто зайнятий на його створенні (підприємства, працівники). Держава отримує свої доходи на етапі перерозподілу ВВП.

б) фінансова модель адміністративної економіки:

Переважає частина ВВП відразу централізується в бюджеті і виключається з розподільчих відносин.

Недоліки цієї системи:

- з неї не видно реального рівня доходів юридичних і фізичних осіб,
- відсутні стимули до продуктивної праці,
- доходи юридичних та фізичних осіб не відображають їх вклад у створення ВВП.

2. *За рівнем державної централізації ВВП (в ринковій економіці):*

Американська модель. Фінансове втручання в економіку мінімальне. Рівень бюджетної централізації — 25–30%. Рівень самофінансування фізичних і юридичних осіб максимальний.

Західноєвропейська модель. Помірний рівень централізації ВВП в бюджеті — 35–45%. За рахунок державних коштів фінансується соціальна сфера, насамперед освіта.

Скандинавська модель. Високий рівень централізації ВВП в бюджеті — 50–60%. Розгалужена державна соціальна сфера. Така модель можлива за високого рівня культури і свідомості населення.

— 4 —

Фінансово–кредитний механізм — це сукупність форм, фінансових методів та важелів впливу на соціально–економічний розвиток суспільства. Включає :

Фінансові показники - абсолютні величини, які характеризують формування або використання фінансових ресурсів держави, результати господарської діяльності підприємницьких структур, рівень доходів населення (ВВП, ЧНП, НД, доходи та видатки бюджету, прибуток, середня ЗП).

Фінансові методи включають :

Фінансове планування - діяльність по визначенню обсягів, джерел формування та напрямків використання фондів фінансових ресурсів.

Фінансове управління – діяльність, пов’язана з необхідністю втручання в розподільчі процеси з метою досягнення запланованих результатів.

Фінансовий контроль – діяльність, спрямована на перевірку правильності розподілу та перерозподілу ВВП і НБ через відповідні фонди.

Фінансове забезпечення виступає в трьох формах : самофінансування, бюджетне фінансування, кредитування.

Фінансове регулювання - законодавчо визначена система впливу держави на фінансові процеси в суспільстві.

Фінансові важелі, стимули та санкції - конкретні форми здійснення процесів розподілу і перерозподілу ВВП і НБ, за допомогою яких можна впливати на інтереси суб’єктів господарювання з метою підвищення їх зацікавленості в досягненні певних результатів.

Фінансове право - система фінансових правових норм і законів, що регламентують відносини щодо формування і використання грошових коштів держави та суб’єктів господарювання. (Конституція України, Закони України, Постанови ВРУ, декрети КМУ, укази Президента, нормативні акти міністерств, акти місцевих рад).

--- 5 ---

Фінансові ресурси - це грошові фонди, які створюються в процесі розподілу, перерозподілу і використання ВВП та НБ за певний період.

Напрямки використання фінансових ресурсів :

1. Поповнення основного і оборотного капіталу державного сектора економіки.

2. Формування фонду споживання (видатки на соціально – культурні заходи, задоволення соціальних потреб, соціальний захист, видатки на оборону і управління).

3. Формування фонду нагромадження державного сектору економіки (капітальні вкладення, створення резервних фондів).

Розрізняють централізовані і децентралізовані фінансові ресурси.

Централізовані фінансові ресурси розміщені в:

бюджетній системі,

державних фінансових органах та кредитних установах, Центральному банку,

централізованих і децентралізованих фондах цільового призначення.

Джерелом фінансових ресурсів держави виступає ВВП.

Децентралізовані фінансові ресурси знаходяться в розпорядженні суб'єктів господарювання і населення. Створюються за рахунок прибутків і накопичень резидентів, зокрема : прибутку, амортизаційних відрахувань, кредитів банків, кредиторської заборгованості; коштів, отриманих від випуску цінних паперів.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Лекція 2. Фінансова система.

1. Поняття фінансової системи та її структура.
2. Державні централізовані фінанси.
3. Децентралізовані фінанси.

— 1 —

Фінансова система — це форма організації фінансових відносин в країні.

За *внутрішньою* будовою фінансова система — це сукупність відносно обособлених фінансових відносин, які взаємопов'язані між собою та відображають специфічні форми і методи розподілу і перерозподілу ВВП. Фінансова система за внутрішньою будовою включає :

державні фінанси,

фінанси населення,

фінанси приватних підприємств і організацій

Державні фінанси - економічні відносини з приводу формування і використання грошових ресурсів, що зосереджені в руках держави і призначені для виконання державою її функцій (економічних, соціальних, політичних). Державні фінанси поділяються на:

децентралізовані (фінанси державних підприємств)

централізовані (державний бюджет, місцеві бюджети, державний кредит, державне страхування, фонди цільового призначення)

Фінанси населення – економічні відносини з приводу формування і використання грошових ресурсів, що формуються з доходів, отриманих громадянами шляхом трудової, господарської та іншої діяльності або спадщини.

Фінанси підприємств - економічні відносини з приводу формування і використання грошових ресурсів, що забезпечують процес виробництва та відтворення в межах даного виробництва.

За *організаційною* будовою фінансова система — це сукупність фінансових органів та інститутів, які управляють фінансовими відносинами.

До органів управління фінансовою системою відносяться :

1. Органи, що функціонують в сфері бюджету держави :

Міністерство фінансів,

Міністерство доходів та зборів,

Державна фінансова інспекція,

Державне казначейство.

2. Контрольно – регулюючі органи :

Рахункова палата Верховної Ради,

Комітет з нагляду за страховою діяльністю,

Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку,

Аудиторська палата.

3. Фінансові інститути :

Національний банк України,

Комерційні банки,

Небанківські фінансово – кредитні установи,

Фондові біржі.

4. Органи управління цільовими фондами.

-- 2 --

До державних централізованих фінансів відноситься :

Зведений бюджет - складається із Державного бюджету та місцевих бюджетів, це фінансовий план створення та використання централізованих грошових коштів на рівні держави та її регіонів

Державний кредит – економічні відносини, в яких позичальником виступає держава (в особі Міністерства фінансів і місцевих органів влади), а кредиторами - юридичні і фізичні особи. Здійснюється для мобілізації грошових ресурсів з метою покриття дефіциту бюджету.

Державне страхування - економічні відносини з приводу формування і використання резервних та страхових фондів для відшкодування збитків громадянам і господарським структурам. Держава виступає страховиком і розпорядником державних страхових фондів і резервів.

Державні цільові фонди - сукупність фондів грошових коштів, які знаходяться у розпорядженні центральних і місцевих органів влади і використовуються на певні цілі, що мають першорядне значення для країни. До них належать

- Пенсійний фонд,
- Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності,
- Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань,
- Фонд соціального страхування на випадок безробіття,
- Державний фонд охорони навколишнього природного середовища,
- Фонд соціального захисту інвалідів та ін.

- 3 -

Децентралізовані фінанси (фінанси підприємств) - економічні відносини, які виникають з приводу створення, розподілу та використання централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів для задоволення власних потреб колективу, забезпечення поточної господарської діяльності підприємства та його економічного розвитку.

За суб'єктами економічних відносин розрізняють:

1. Фінансові відносини всередині підприємства (розподіл прибутку, нормування оборотних засобів)
2. Фінансові відносини між підприємствами (сплата штрафів, розрахунки між підприємствами)
3. Фінансові відносини між підприємством і державою (держзамовлення, сплата податків, відрахування до фондів)
4. Фінансові відносини між підприємствами і вище стоячими організаціями (відрахування на утримання управлінського апарату, нарахування та використання цільових фондів).
5. Фінансові відносини між підприємствами і банками (надання кредиту, сплата відсотків за кредит).

Принципи організації децентралізованих фінансів:

1. Принцип плановості, який забезпечує оптимальне співвідношення між перспективним та поточним плануванням.
2. Принцип комерційного розрахунку, який передбачає, що метою діяльності підприємства є отримання прибутку.

Децентралізовані фінансові ресурси - це грошові кошти, що знаходяться у підприємства і забезпечують поточну господарську діяльність, його виробничий та соціальний розвиток.

Лекція 3. Бюджетна система і бюджетний устрій України

1. Сутність бюджету та бюджетних відносин
2. Структура бюджетної системи України.

3. Бюджетний процес

4. Бюджетне регулювання.

— 1 —

Під бюджетом розуміють фінансовий план держави, де передбачені грошові надходження та видатки.

З правової точки бюджет — це форма організації бюджетних відносин.

Бюджетні відносини — це фінансові відносини, які виникають у держави з підприємствами, установами, громадянами.

Риси бюджетних відносин:

1. Обов'язковим учасником бюджетних відносин є держава.
2. Бюджетні відносини пов'язані з формуванням та використанням централізованого фонду грошових коштів.
3. Бюджетні відносини мають об'єктивний характер: в руках держави повинна зберігатись частина ВВП, яка буде спрямована на загальнодержавні потреби.

Стан бюджету як фінансового плану характеризується трьома показниками:

- рівновага доходів і видатків;
- перевищення доходів над видатками;
- перевищення видатків над постійними доходами

Функції бюджету:

Перерозподільча — полягає у перерозподілі державних доходів та витрат за допомогою певних програм або через здійснення кошторисного фінансування.

Регулювання — полягає у виборі пріоритетних напрямків структурної політики, у забезпеченні збалансованості та рівноваги економічної системи.

Контрольна — проявляється у контролі державних надходжень та видатків, виявленні й аналізі відхилень фактичних показників від запланованих.

-- 2 --

Бюджетна система — це сукупність бюджетів усіх рівнів, які врегульовані правовими нормами і формуються на єдиних принципах, під впливом державного устрою та адміністративно – територіального поділу країни. форма організації бюджетних відносин в Україні.

Згідно Бюджетного кодексу (2010 рік), бюджетна система України складається з:

Державного бюджету України.

Місцевих бюджетів (11785 самостійних місцевих бюджетів)

До місцевих бюджетів належать:

бюджет Автономної Республіки Крим,
обласні;

міські;
районні;

бюджети місцевого самоврядування (сіл, селищ, територіальних громад)

Сукупність показників бюджетів всіх рівнів, що входять до складу бюджетної системи називається — **зведеним бюджетом України**.

Всі ланки бюджетної системи є самостійними. Самостійність їх забезпечується наявністю власних доходних джерел та правом визначати напрямки їх використання.

Бюджетний устрій — це організація і принципи побудови бюджетної системи, її структура, взаємозв’язок між окремими ланками.

Принципи бюджетного устрою:

1. *Принцип єдності бюджетної системи.* Він забезпечується єдиною правовою базою, єдиною грошовою системою, єдиною соціально–економічною політикою

2. *Принцип автономності* — означає, що кожний бюджет, який створюється в країні, є відносно відокремленим і формується незалежно від інших бюджетів. Автономність досягається за рахунок:

- 1) затвердження і виконання кожного бюджету окремо;
- 2) чіткого розмежування доходів і видатків між бюджетами;
- 3) необмежених прав місцевих органів влади та управління у

затвердженні й виконанні власних бюджетів.

3. *Принцип публічності.* Висвітлення показників бюджетів у засобах масової інформації, а також звітів про їх виконання.

4. *Принцип достовірності.* Формування бюджетів повинне здійснюватись на основі реальних показників та науково–обґрунтованих нормативів.

5. *Принцип цільового використання бюджетних коштів*

6. *Принцип ефективності.* — полягає в тому, що всі учасники бюджетного процесу прагнуть отримати максимальний результат при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів.

Бюджетна система України містить в собі протиріччя:

між державою і регіонами;

між державою і виробниками

між Україною та іншими державами.

-- 3--

Бюджетний процес — це регламентований законодавством порядок створення бюджету та його виконання.

Етапи бюджетного процесу :

1.Складання проекту бюджету (квітень–серпень попереднього року)

Міністерство фінансів і Міністерство економіки подають всім міністерствам бюджетні запити, доводять до місцевих органів влади інструктивні листи про особливості складання бюджетів.

Бюджетний запит – документ, підготовлений розпорядником бюджетних коштів, що містить пропозиції з відповідним обґрунтуванням щодо обсягу бюджетних коштів, необхідних для його діяльності на наступний бюджетний період.

На основі аналізу бюджетних запитів МФ готує проект закону про ДБ України і подає його КМУ на розгляд. КМУ до 15 вересня приймає постанову щодо схвалення проекту закону і подає його ВР.

2. Розгляд та затвердження бюджету у Верховній Раді . Бюджет має бути затверджений до 1 грудня. Затвердження відбувається шляхом прийняття Закону “Про державний бюджет” на відповідний рік. Після 1 грудня починається формування місцевих бюджетів.

3. Виконання бюджету (протягом поточного року).

Бюджетний період – термін, протягом якого діє складений і затверджений бюджет. Виконання державного та місцевих бюджетів організовує КМУ через міністерства та відомства, виконавчі органи місцевих рад народних депутатів. Контроль за виконанням бюджету здійснює Верховна Рада та місцеві ради народних депутатів. Під виконанням бюджету розуміють забезпечення своєчасного і повного надходження запланованих доходів та безперервного фінансування передбачених бюджетами заходів.

ДБ виконується за розписом.

Бюджетний розпис – документ, в якому встановлюється розподіл доходів та бюджетних асигнувань головним розпорядникам по певних періодах року відповідно до бюджетної класифікації.

На основі бюджетного розпису розпорядники бюджетних коштів одержують бюджетні асигнування, що є підставою для затвердження кошторисів.

4. Затвердження звіту про виконання бюджету (до 1 травня наступного року). Звіт про виконання державного бюджету затверджує Верховна Рада . Складання звітності про виконання ДБ здійснюється Державним казначейством.

--4--

Бюджетне регулювання – це щорічний перерозподіл загальнодержавних централізованих ресурсів між різними ланками бюджетної системи з метою збалансування бюджетів нижчого рівня.

Методи бюджетного регулювання :

Дотація (з лат – дар) це сума грошових коштів , яка виділяється із бюджету вищого рівня до бюджету нижчого рівня для покриття його дефіциту при неможливості зменшити видатки.

Субсидія (з лат – допомога, підтримка) – сума грошей, яка виділяється з бюджету вищого рівня до бюджету нижчого рівня на фінансування певних поточних видатків. Має цільове призначення.

Субвенція – сума грошових коштів, яка передається із бюджету вищого рівня до бюджету нижчого рівня на фінансування конкретних капітальних витрат. Має цільове призначення.

Лекція 4. Доходи та видатки бюджету

1. Сутність доходів бюджету та їх класифікація
2. Видатки бюджету, їх класифікація.
3. Дефіцит бюджету, види та джерела покриття.

- 1 -

Державні доходи - це грошові відносини, які складаються між державою, юридичними і фізичними особами в процесі вилучення і акумуляції частини ВВП у загальнодержавному фонді для здійснення державою її функцій. Доходи бюджету можуть формуватися на основі чотирьох **методів централізації грошових коштів**:

- пряме вилучення доходів з державного сектора;
- отримання доходів від державних угод, майна і послуг;
- перерозподіл доходів юридичних і фізичних осіб за допомогою податків;
- залучення позик.

Пряме вилучення доходів з державного сектора Функціонування державного сектора економіки характеризує підприємницьку діяльність держави. Як і будь-який підприємець, держава має право на отримання підприємницького доходу — прибутку. Весь створений у державному секторі прибуток за правом власності належить державі.

Надходження від державного сектора зазвичай незначні..

Доходи від державних угод, майна і послуг формуються на основі прав власності держави. В Україні всі угіддя, надра, корисні копалини належать державі. Тому доходи від їх використання спрямовуються до бюджету держави. Формою таких доходів є платежі за ресурси: лісовий дохід, плата за спеціальне використання прісних водних ресурсів, плата за спеціальне використання надр при видобуванні корисних копалин. Надходження від державних прав власності в Україні мінімальні — 2 %.

Податковий метод формування доходів бюджету характеризує перерозподіл доходів юридичних і фізичних осіб. На відміну від прямого вилучення доходів в державному секторі, цей метод може здійснюватись тільки на підставі законів.

Позичковий метод означає формування доходів бюджету на поворотній основі.

Види доходів :

1. За джерелами формування доходів:

- доходи , отримані від розподілу новоствореного ВВП;
- отримані від реалізації національного багатства,

- отримані від зовнішніх джерел.

2. За методом залучення коштів :

Податкові надходження: прямі та непрямі податки, збори,

Неподаткові надходження:

доходи від власності і підприємницької діяльності,

адміністративні збори та платежі.

надходження від штрафів та фінансових санкцій

інші

Доходи від операцій з капіталом:

-від приватизації майна державних підприємств;

-від реалізації дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння;

-від реалізації державних матеріальних резервів;

-від продажу землі та нематеріальних активів

-інші.

Офіційні трансферти:

-дотації, субсидій, субвенції

Внески до цільових фондів.

3. За методами розподілу

- *закріплені* — доходи, які повністю або частково (за твердим фіксованим нормативом) надходять до бюджету певного рівня ;

- *регулюючі* - доходи, від яких встановлюються відрахування до бюджетів нижчих рівнів відповідно до їх потреб, тобто нормативи відрахувань диференціюються в розрізі окремих бюджетів і періодично (як правило, щорічно) змінюються.

4. За умовами формування

безповоротні – це власні доходи держави

поворотні - державні позики

5. За рівнем централізації

централізовані – які концентруються в ДБ та цільових фондах держави

децентралізовані – які використовуються за місцем їх утворення на державних підприємствах і в бюджетних організаціях

- 2 -

Видатки бюджету – це грошові відносини, що виникають між державою та юридичними і фізичними особами з приводу використання централізованого фонду грошових коштів з метою задоволення суспільних потреб.

Класифікація видатків бюджету здійснюється за такими ознаками:

1. За економічними ознаками

поточні

капітальні видатки бюджету.

Поточні характеризують витрати на утримання підприємств, об'єктів, установ і закладів виробничої і соціальної інфраструктури, що функціонують на початок бюджетного року. Вони включають :

- видатки на товари і послуги;
- на оплату праці працівників бюджетних установ;
- нарахування на заробітну плату;
- придбання предметів постачання і матеріалів;
- витрати на відрядження;
- на оплату послуг бюджетних установ;
- на оплату комунальних послуг та енергоносіїв;
- виплату процентів;
- трансфертні платежі органам державного управління.

Капітальні (видатки розвитку) — це видатки на фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності держави. До них відносяться видатки на:

- придбання основного капіталу;
- капітальне будівництво;
- капітальний ремонт;
- створення державних запасів і резервів;
- придбання землі і нематеріальних активів;
- капітальні трансферти.

Відповідно до такого розподілу видатків може формуватися два окремих бюджети — поточний і бюджет розвитку. Поточний — має забезпечуватись поточними доходами і бути збалансованим. Бюджет розвитку — може бути дефіцитним і забезпечуватись за рахунок позик, в т. ч. цільових інвестиційних.

2. За функціональною структурою видатки відображають функції держави:

управлінські — видатки на державне управління, правоохоронні органи, судову владу і прокуратуру, митну і податкову службу, міжнародну діяльність, національну оборону.

видатки на суспільні і соціальні послуги : освіта, охорона здоров'я, культура і мистецтво, фізична культура і спорт, соціальний захист та соціальне забезпечення, засоби масової інформації.

видатки на економічну діяльність держави;

видатки на обслуговування внутрішнього і зовнішнього боргу.

3. За рівнем бюджетної системи видатки:

Державного бюджету,

бюджету автономної республіки Крим

місцевих бюджетів.

4. За формами бюджетного фінансування:

проектне фінансування — фінансування з бюджету інвестиційних проектів;

бюджетні кредити — надання фінансової допомоги з бюджету суб'єктам підприємницької діяльності на поворотній основі,

кошторисне фінансування — виділення бюджетних асигнувань на підставі кошторису;

державні трансферти — державні субсидії, субвенції, дотації.

--3--

Держбюджет, як фінансовий план може характеризуватись трьома станами: *дефіцитний бюджет* (видатки перевищують постійні доходи бюджету); *профіцитний бюджет* (доходи перевищують нормативні видатки бюджету);

збалансований бюджет (доходи дорівнюють видаткам).

Причини виникнення дефіциту бюджету:

низька ефективність суспільного виробництва,

нерациональна структура бюджетних видатків;

низька результативність зовнішньоекономічних зв'язків;

неефективний бюджетний механізм.

Види бюджетного дефіциту:

1. За формою прояву бюджетний дефіцит поділяється на відкритий і прихований:

відкритий — офіційно визнаний у законі про бюджет;

прихований — офіційно не визнається. Його форми: завищення планових обсягів доходів; включення до складу доходів бюджету джерел покриття бюджетного дефіциту.

2. За причинами виникнення бюджетний дефіцит буває :

вимушеним,

свідомим.

Вимушений є наслідком низького рівня виробництва ВВП і зумовлений недостатністю фінансових ресурсів у країні.

Свідомий визначається характером фінансової політики держави — вона намагається знизити рівень оподаткування для стимулювання економіки.

3. За напрямом дефіцитного фінансування розрізняють

активний

пасивний.

Активний — це спрямування коштів на інвестиції в економіку, що сприятиме зростанню ВВП.

Пасивний — покриття поточних витрат.

Джерела покриття дефіциту:

державні позики Грошова маса при цьому не змінюється. Витрати на обслуговування боргу зростають.

кредитна емісія. Грошова маса збільшується, що призводить до інфляції.

Державний борг — це сума нагромаджених в країні за певний час бюджетних дефіцитів.

Розрізняють поточний і капітальний, внутрішній і зовнішній борги.

Поточний борг — це сума заборгованості, що підлягає погашенню в поточному році разом з належними до сплати в цей період процентами з усіх випущених на даний момент позик.

Капітальний борг — це загальна сума заборгованості і процентів, які мають бути виплачені за позиками.

Внутрішній борг — це заборгованість кредиторам всередині даної держави; *зовнішній борг* — кредиторам за межами країни.

Лекція 5. Податкова система та принципи її формування

10.1. Економічна сутність податків

10.2. Елементи податку, їх характеристика.

10.3. Класифікація податків та їх види.

10.4. Принципи формування податкової системи.

10.5. Податкова служба в Україні.

-1-

Податки — це законодавчо встановлені обов'язкові платежі юридичних та фізичних осіб до бюджету. *За економічним змістом* податки — це фінансові відносини між державою та платниками з метою створення загальнодержавного фонду грошових коштів. Акумуляція грошових коштів здійснюється також за допомогою обов'язкових платежів.

Плата, збір відображає певну еквівалентність платника з державою. Розмір плати залежить від розміру ресурсів, що використовуються, а надходження плати держава визначається державною власністю на ці ресурси.

Відрахування і внески передбачають цільове призначення платежів. Відносяться на витрати .

Відмінності:

1. Податки сплачуються виключно до бюджету держави. Плата, відрахування можуть сплачуватись іншим юридичним та фізичним особам.

2. Податки не мають цільового призначення

3. Податки справляються на умовах безповоротності. Сплата податку не породжує зустрічного зобов'язання держави вчинити будь – які дії на користь конкретного платника.

Функції податків:

Фіскальна — податки виступають методом централізації ВВП в держбюджеті

Розподільчо - регулююча — за допомогою податків здійснюється прерозподіл вартості ВВП та регулювання соціально – економічного життя країни.

- 2-

Згідно Податкового кодексу України під час встановлення податку обов'язково визначаються такі елементи:

- платники податку;
- об'єкт оподаткування;
- база оподаткування;
- ставка податку;
- порядок обчислення податку;
- податковий період;
- строк та порядок сплати податку;
- строк та порядок подання звітності про обчислення і сплату податку.

Платник податку - юридична або фізична особа, яка сплачує податки.

Об'єктом оподаткування можуть бути майно, товари, дохід (прибуток) або його частина, обороти з реалізації товарів (робіт, послуг), операції з постачання товарів (робіт, послуг) та інші об'єкти, визначені податковим законодавством, з наявністю яких податкове законодавство пов'язує виникнення у платника податкового обов'язку. Об'єкт оподаткування повинен бути стабільним, піддаватися чіткому обліку і мати безпосереднє відношення до платника.

База оподаткування - це фізичний, вартісний чи інший характерний вираз об'єкта оподаткування, до якого застосовується податкова ставка і який використовується для визначення розміру податкового зобов'язання.

Податкова ставка — законодавчо встановлений розмір податку виходячи із об'єкту оподаткування. Абсолютною (специфічною) є ставка податку, згідно з якою розмір податкових нарахувань встановлюється як фіксована величина стосовно кожної одиниці виміру бази оподаткування. Відносною (адвалорною) визнається ставка податку, згідно з якою розмір податкових нарахувань встановлюється у відсотковому або кратному відношенні до одиниці вартісного виміру бази оподаткування.

Податкові пільги – законодавчо встановлені умови та можливості пониження податкового навантаження та послаблення податкового тиску. Існують пільги :

- повне або часткове звільнення від сплати податку конкретного платника;
- повне або часткове звільнення від податку певного виду діяльності;
- пониження ставок оподаткування і використання нульової ставки;

- зменшення належної до сплати суми нарахованого податку і використання податкового кредиту.

Податковий період – термін, протягом якого завершується процес формування податкової бази, остаточно визначається розмір податкового зобов'язання. Податковим періодом може бути: календарний рік; календарний квартал; календарний місяць; календарний день.

Податковий звіт – документ, що подається до податкової інспекції зі звітними даними про розрахунки з бюджет

-3-

1. За формою оподаткування розрізняють:

непрямі податки;

прямі податки.

При прямому оподаткуванні фінансові відносини виникають безпосередньо між державою і платниками податків.

При непрямому оподаткуванні суб'єктами оподаткування стає продавець товарів чи послуг, виступаючи посередником між державою та споживачем. Непрямі податки включені в ціну товару (ПДВ, акцизний збір, мито)

2. За економічним змістом об'єкту оподаткування розрізняють:

податки на доходи – обов'язкові збори, які стягуються з чистого доходу фізичних і юридичних осіб в момент його отримання (податок на прибуток, податок на доходи фізичних осіб);

податки на споживання - обов'язкові збори, які стягуються в процесі споживання товарів, робіт та послуг, причому їх плата не залежить від результатів фінансово – господарської діяльності (ПДВ та інші непрямі податки);

податки на майно – обов'язкові збори, які стягуються внаслідок наявності конкретного виду майна, що перебуває у власності (податок на нерухомість, плата за землю).

3. За рівнем державних структур, що встановлюють податок:

загальнодержавні - встановлюються ВРУ, їх стягнення є обов'язковим незалежно від того, до якого бюджету зараховується.

Поділяються на 3 групи:

-ті, що зараховуються до держбюджету;

- ті, що зараховуються до місцевих бюджетів;

- ті, що розподіляються між держбюджетом і місцевими бюджетами.

До загальнодержавних належать такі податки та збори:

податок на прибуток підприємств;

податок на доходи фізичних осіб;

податок на додану вартість;

акцизний податок;

збір за першу реєстрацію транспортного засобу;
екологічний податок;

рентна плата за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами природного газу та аміаку територією України;

рентна плата за нафту, природний газ і газовий конденсат, що видобуваються в Україні;

плата за користування надрами;

плата за землю;

збір за користування радіочастотним ресурсом України;

збір за спеціальне використання води;

збір за спеціальне використання лісових ресурсів;

фіксований сільськогосподарський податок;

збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства;
мито;

збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію, крім електроенергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками;

збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на природний газ для споживачів усіх форм власності.

місцеві - встановлюються місцевими органами влади. Зарховуються до місцевих бюджетів.

До місцевих податків належать:

податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки;
єдиний податок.

До місцевих зборів належать:

збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності;
збір за місця для паркування транспортних засобів;
туристичний збір.

4. В залежності від платика

податки з юридичних осіб;

податки з фізичних осіб;

змішані (плата за землю, єдиний податок)

5. В залежності від джерел сплати

а) податки, що включаються у валові витрати та собіартість;

б) податки, що включаються у ціну товару;

в) податки, що сплачуються з прибутку або капіталу.

Податкова система — це сукупність встановлених в країні податків, зборів, та інших платежів до бюджету і державних цільових фондів; форм і

методів їх установлення ; дій, які забезпечують їх сплату. Податкова система передбачає :

- порядок встановлення і введення в дію податків,
- види податків,
- права і обов'язки платників податків,
- порядок розподілу податків між бюджетами різних рівнів,
- відповідальність учасників податкових відносин.

Принципи побудови податкової системи:

обов'язковість — встановлення відповідальності платників податків за порушення податкового законодавства;

рівнозначність і пропорційність — стягнення податків з юридичних осіб здійснюється у відповідній частці від прибутку;

недопущення проявів податкової дискримінації — забезпечення однакового підходу до суб'єктів господарювання при визначенні податкових зобов'язань;

соціальна справедливість — забезпечення соціальної підтримки малозабезпечених верств населення через застосування диференційованого і прогресивного оподаткування громадян, які отримують високі доходи;

стабільність — забезпечення незмінності податків і податкових платежів, їх ставок, і податкових пільг протягом бюджетного року;

економічна обґрунтованість — встановлення податків відповідно до соціально-економічної доктрини держави з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його доходами;

рівномірність плати — встановлення термінів плати, виходячи з необхідності забезпечення фінансування витрат бюджету;

єдиний підхід — забезпечення єдиного підходу до розробки податкових законів з обов'язковим визначенням платника податку, об'єкта оподаткування, джерела сплати, податкового періоду, ставок податку, основ для надання пільг;

доступність — забезпечення дохідливості норм податкового законодавства для платників податків і податкових платежів.

Податкова робота — це діяльність держави та її органів, а також платників в процесі правового регламентування, нарахування, сплати податків і податкових платежів, а також контролю за своєчасністю та повнотою їх надходження до бюджету.

Суб'єктами податкової роботи в Україні виступають:

Верховна Рада України — приймає закони загальної та спеціальної дії в сфері оподаткування;

органи виконавчої влади (Міністерство фінансів, Державне казначейство, Міністерство економіки) — забезпечують дію механізмів справляння податків і податкових платежів;

органи податкової служби — здійснюють контроль за дотриманням податкового законодавства,

платники податків — нараховують і сплачують податки та податкові платежі, подають податкову звітність, несуть відповідальність за порушення податкового законодавства.

-5.-

Податкова служба — це сукупність державних органів, які організовують та контролюють надходження коштів до бюджету.

Структура податкової служби:

Вищий рівень	Державна податкова адміністрація України
Середній рівень	Податкові адміністрації в областях
Низовий рівень	Податкові інспекції в містах і районах

ДПАУ виконує функції:

1. розробка нормативних актів щодо оподаткування, методики розрахунку податків, форм податкової звітності;
2. координування діяльності всієї податкової служби;
3. роз'яснення окремих норм законодавчих актів про податки, інші платежі;
4. контроль за діяльністю низових рівнів податкової служби;
5. кадрова політика;
6. прогноз, аналіз надходження податків, розробка пропозиції щодо їх збільшення та зменшення витрат бюджету;
7. розробка основних напрямків, форм і методів проведення перевірок додержання податкового та валютного законодавства;

Функції обласних ДПА:

1. роз'яснення правової бази щодо оподаткування;
2. контроль за діяльністю низової ланки;
3. здійснення перевірок та перепроверок діяльності окремих платників;
4. кадрова політика;

Первинна ланка ДПС України — Державна податкова інспекція. ДПІ очолюють начальники, які призначаються Головою ДПА України за поданням відповідних державних податкових адміністрацій .

Основні функції ДПІ:

1. контроль за дотриманням податкового законодавства;
2. облік платників податків і податкових платежів, їх реєстрація;
3. облік податкових надходжень до бюджету, цільових бюджетних та позабюджетних фондів;
4. роз'яснення правової бази щодо оподаткування і робота з платниками податків;
5. прийняття та опрацювання податкової звітності;

6. притягнення до адміністративної відповідальності порушників податкового законодавства;
7. перевірки фактів приховування і заниження сум податків, інших платежів;
8. контроль за законністю валютних операцій

Лекція 6. Загальнодержавні податки

1. Податок на прибуток.
2. Податок з доходів фізичних осіб.
3. Плата за землю.
4. ПДВ.
5. Акцизний податок

-1-

Платниками податку з числа резидентів є суб'єкти господарювання - юридичні особи, які провадять господарську діяльність як на території України, так і за її межами;

з числа нерезидентів - юридичні особи, що створені в будь-якій організаційно-правовій формі, та отримують доходи з джерел походження з України

Об'єктом оподаткування є прибуток із джерелом походження з України та за її межами, який визначається шляхом зменшення суми доходів звітного періоду на собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг та суму інших витрат звітного податкового періоду.

Доходи, що враховуються при обчисленні об'єкта оподаткування, складаються з:

- доходу від операційної діяльності;
- інших доходів.

Інші доходи включають:

доходи у вигляді дивідендів, отриманих від нерезидентів, процентів, роялті, від володіння борговими вимогами;

доходи від операцій оренди/лізингу;

суми штрафів, неустойки чи пені;

вартість товарів, робіт, послуг, безоплатно отриманих платником податку у звітному періоді;

суми поворотної фінансової допомоги, отриманої платником податку у звітному податковому періоді, що залишаються неповерненими на кінець такого звітного періоду;

суми дотацій, субсидій, капітальних інвестицій із фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування або бюджетів, отримані платником податку;

доходи, не враховані при обчисленні доходу періодів, що передують звітному, та виявлені у звітному податковому періоді;

дохід від реалізації необоротних матеріальних активів, майнових комплексів, оборотних активів;

інші доходи платника податку за звітний податковий період.

Дохід від реалізації товарів визнається за датою переходу покупцеві права власності на такий товар. Дохід від надання послуг та виконання робіт визнається за датою складення акта або іншого документа, оформленого відповідно до вимог чинного законодавства, який підтверджує виконання робіт або надання послуг.

Витрати, що враховуються при обчисленні об'єкта оподаткування, складаються з:

витрат від операційної діяльності;

інших витрат.

Витрати операційної діяльності включають: собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг та інші витрати беруться для визначення об'єкта оподаткування.

Витрати, що формують собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг, визнаються витратами того звітного періоду, в якому визнано доходи від реалізації таких товарів, виконаних робіт, наданих послуг.

Собівартість виготовлених та реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг складається з витрат, прямо пов'язаних з виробництвом таких товарів, виконанням робіт, наданням послуг, а саме:

прямих матеріальних витрат;

прямих витрат на оплату праці;

амортизації виробничих основних засобів та нематеріальних активів, безпосередньо пов'язаних з виробництвом товарів, виконанням робіт, наданням послуг;

вартості придбаних послуг, прямо пов'язаних з виробництвом товарів, виконанням робіт, наданням послуг;

інших прямих витрат, у тому числі витрат з придбання електричної енергії (включаючи реактивну);

До складу прямих матеріальних витрат включається вартість сировини та основних матеріалів, що утворюють основу виготовленого товару, виконаної роботи, наданої послуги, придбаних напівфабрикатів та комплектувальних виробів, допоміжних та інших матеріалів, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат. Прямі матеріальні витрати

зменшуються на вартість зворотних відходів, отриманих у процесі виробництва, які оцінюються у порядку, визначеному в положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку;

До складу прямих витрат на оплату праці включаються заробітна плата та інші виплати робітникам, зайнятим у виробництві товарів (виконанні робіт, наданні послуг), які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат;

До складу інших прямих витрат включаються всі інші виробничі витрати, які можуть бути безпосередньо віднесені на конкретний об'єкт витрат, у тому числі внески на соціальні заходи.

До складу інших витрат включаються:

загальновиробничі витрати;

адміністративні витрати, спрямовані на обслуговування та управління підприємством;

витрати на збут, які включають витрати, пов'язані з реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг;

інші операційні витрати;

фінансові витрати, до яких належать витрати на нарахування процентів (за користування кредитами та позиками, за випущеними облігаціями та фінансовою орендою) та інші витрати підприємства в межах норм, встановлених цим Кодексом, пов'язані із запозиченнями;

інші витрати звичайної діяльності (крім фінансових витрат), не пов'язані безпосередньо з виробництвом та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг.

До складу витрат не включаються витрати на :

- потреби, не пов'язані з веденням господарської діяльності,
- сплата податку на прибуток; ПДВ, включеного до ціни товарів,
- сплату штрафів, неустойки, пені,
- виплата дивідендів.
- інші виплати.

Ставки податку :

з 1.01.2012- 21 %;

з 1.01.2013 - 19 %;

з 1.01.2014 – 18%.

-2-

Платниками податку є:

- резиденти, які отримують як доходи з джерелом їх походження з території України, так і іноземні доходи;

- нерезиденти, які отримують доходи з джерелом їх походження з території України.

Об'єктом оподаткування є:

є чистий річний оподатковуваний дохід, який визначається шляхом зменшення загального оподаткованого доходу на суми податкової знижки такого звітного року.

Загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід включає:

- доходи у вигляді заробітної плати,
- доходи від продажу об'єктів прав інтелектуальної власності;
- дохід від надання майна в оренду;
- дохід у вигляді вартості успадкованого чи отриманого у дарунок майна;
- сума страхових виплат, страхових відшкодувань,
- доходи, отримані платником податку від його працедавця як додаткові блага,
- доходи у вигляді процентів (дисконтних доходів), дивідендів та роялті, виграшів, призів;
- інші доходи.

До складу загального місячного (річного) оподаткованого доходу платника податку **не включаються** такі доходи:

- суми державної адресної допомоги, житлових та інших субсидій або дотацій,
- суми коштів, отриманих платником податку на відрядження або під звіт;
- суми єдиного соціального внеску;
- суми поворотної фінансової допомоги;
- суми стипендії;
- аліменти;
- сума, сплачена працедавцем на користь закладів освіти в рахунок компенсації вартості підготовки чи перепідготовки платника податку-найманого працівника,
- вартість путівок на відпочинок, оздоровлення та лікування в межах території України, що надаються профспілками;
- вартість житла, що передається у власність згідно закону;
- інші доходи.

Платник податку має право на зменшення суми загального місячного оподаткованого доходу на суму *податкової соціальної пільги (ПСП)*. Податкова соціальна пільга застосовується до доходу, отриманого платником податку як заробітна плата протягом звітного податкового місяця, якщо його розмір не перевищує суми місячного мінімального прожиткового рівня для працездатної особи, встановленого на 1 січня звітного податкового року, помноженої на 1,4 та заокругленої до найближчих 10 гривень.

ПСП застосовується у таких розмірах:

- для будь-якого платника податку — у розмірі, що дорівнює 100% розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи, встановленому на 1 січня звітного податкового року;

- у розмірі, що дорівнює 100% суми прожиткового мінімуму для працездатної особи, встановленому на 1 січня звітного податкового року для платника податку, що утримує двох і більше дітей до 18 років – у розрахунку на кожну дитину.

У розмірі, що дорівнює 150 % суми прожиткового мінімуму для працездатної особи, встановленому на 1 січня звітного податкового року для платника податку який:

а) є самотньою матір'ю або батьком (опікуном, піклувальником) — у розрахунку на кожну дитину віком до 18 років;

б) утримує дитину — інваліда 1 або 2 групи — на кожну дитину,

в) є вдівцем або вдовою і утримує дітей до 18 років;

г) є опікуном, піклувальником неповнолітньої дитини;

д) є особою, віднесеною законом до 1 і 2 категорії осіб, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи;

ж) є учнем, студентом, аспірантом, ординатором, військовослужбовцем строкової служби;

з) є інвалідом 1 або 2 групи, у тому числі з дитинства;

е) є учасником бойових дій на території інших країн у період після Другої світової війни;

У розмірі, що дорівнює 200 відсоткам від суми пільги (однієї мінімальної заробітної плати) — для платника податку, який є:

а) Героєм України, Героєм Радянського Союзу або повним кавалером ордена Слави чи Трудової Слави;

б) учасником бойових дій під час Другої світової війни, або працівником тилу, який має відповідні державні відзнаки, є інвалідом 1-2- групи з числа учасників бойових дій на території інших країн у період після Другої світової війни;

в) колишнім в'язнем концтаборів, гетто,

г) особою, яка була насильно вивезена з території колишнього СРСР під час Другої світової війни,

д) особою, яка перебувала на блокадній території колишнього Ленінграда.

На період до 2015 року ПСП застосовується в розмірі 50% від суми податкової соціальної пільги.

Податковий кредит — це суми, на які щорічно дозволяється зменшити оподатковуваний податком дохід. Після закінчення календарного року, якщо були витрати, які дозволяється включати в податковий кредит, громадяни можуть подати декларацію в податковий орган для відшкодування частини сплачених податків.

Ставка податку – 15 % від оподаткованого доходу, який не перевищує 10 мінімальних заробітних плат та 17 % з суми, що перевищує 10 мінімальних ЗП.

-3-

Платниками податку є власники землі, в тому числі й орендарі.

Об'єкт оподаткування — земельна ділянка, яка перебуває у власності чи користуванні.

Базою оподаткування є:

нормативна грошова оцінка земельних ділянок ;

площа земельних ділянок, нормативну грошову оцінку яких не проведено.

Ставки податку за один гектар сільськогосподарських угідь встановлюються у відсотках від їх нормативної грошової оцінки у таких розмірах:

для ріллі, сіножатей та пасовищ - 0,1%;

для багаторічних насаджень - 0,03 %,

інші землі несільськогосподарського призначення 1 %.

Ставки податку за земельні ділянки, нормативну грошову оцінку яких не проведено, встановлюються залежно від чисельності населення населених пунктів в гривнях за 1 квадратний метр.

Пільги по податку:

Від сплати податку звільняються фізичні особи:

інваліди першої і другої групи;

фізичні особи, які виховують трьох і більше дітей віком до 18 років;

пенсіонери (за віком);

ветерани війни та особи, на яких поширюється дія Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" (3551-12);

фізичні особи, визнані законом особами, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Від сплати податку звільняються юридичні особи:

заповідники, у тому числі історико-культурні, національні природні парки;

дослідні господарства науково-дослідних установ і навчальних закладів сільськогосподарського профілю та професійно-технічних училищ;

органи державної влади та органи місцевого самоврядування, органи прокуратури, військові формування, які повністю утримуються за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів;

дитячі санаторно-курортні та оздоровчі заклади України незалежно від їх підпорядкованості;

релігійні організації України, а також благодійні організації, діяльність яких не передбачає одержання прибутків;

громадські організації інвалідів України, підприємства та організації, які засновані громадськими організаціями інвалідів;

заклади культури, науки, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, фізичної культури та спорту, які повністю утримуються за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів;

платники фіксованого сільськогосподарського податку;

новостворені фермерські господарства протягом трьох років, а в трудонедостатніх населених пунктах - протягом п'яти років з часу передачі їм земельної ділянки у власність.

Базовим податковим (звітним) періодом для плати за землю є календарний рік. Податок сплачується рівними частками щомісяця протягом 30 календарних днів, що настають за останнім календарним днем податкового (звітного) місяця.

Податок фізичними особами сплачується протягом 60 днів з дня вручення податкового повідомлення-рішення.

-4-

Платниками ПДВ є :

- будь-яка особа, що провадить господарську діяльність і реєструється за своїм добровільним рішенням як платник податку ;

- будь-яка особа, що зареєстрована або підлягає реєстрації як платник податку (якщо загальна сума від здійснення операцій протягом останніх 12 календарних місяців, сукупно перевищує 300 000 гривень (без урахування ПДВ));

Об'єктом оподаткування є операції платників податку з:

постачання товарів та послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України;

ввезення та вивезення товарів (супутніх послуг) на митну територію України

Датою виникнення податкових зобов'язань вважається дата, яка припадає на податковий період, протягом якого відбувається будь-яка з подій, що сталася раніше:

дата зарахування коштів від покупця/замовника на банківський рахунок або в касу ;

дата відвантаження товарів (послуг), а в разі експорту товарів - дата оформлення митної декларації, що засвідчує факт перетинання митного кордону України .

Ставки оподаткування:

- 20% (звичайна ставка),

- нульова ставка (пільгова).

Нульова ставка застосовується при експорті товарів та при міжнародних перевезеннях пасажирів, багажу та вантажів залізничним, автомобільним, морським і річковим та авіаційним транспортом.

Звільняються від оподаткування операції з:

постачання продуктів дитячого харчування та товарів дитячого асортименту для немовлят ;

послуги всіх категорій освітніх закладів , що мають відповідну ліцензію;

послуги з охорони здоров'я закладами охорони здоров'я, що мають ліцензію;

постачання товарів спеціального призначення та послуг для інвалідів;

постачання путівок на санаторно-курортне лікування, оздоровлення та відпочинок на території України фізичних осіб віком до 18 років, інвалідів ;

постачання послуг з перевезення пасажирів міським пасажирським транспортом (крім таксі), тарифи на які регулюються в установленому законом порядку;

постачання релігійними організаціями культових послуг та предметів культового призначення;

послуг з безоплатної приватизації житлового фонду;

постачання лікарських засобів, дозволених для виробництва і застосування в Україні та внесених до Державного реєстру лікарських засобів , а також виробів медичного призначення за переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;

постачання (передплати) періодичних видань друкованих засобів масової інформації та книжок, учнівських зошитів, підручників та навчальних посібників вітчизняного виробництва,

Сума податку, що підлягає сплаті (перерахуванню) до Державного бюджету України або бюджетному відшкодуванню, визначається як різниця між сумою податкового зобов'язання звітного (податкового) періоду та сумою податкового кредиту такого звітного (податкового) періоду.

Платник податку зобов'язаний надати покупцю (отримувачу) на його вимогу підписану уповноваженою платником особою та скріплену печаткою податкову накладну

Звітним (податковим) періодом є один календарний місяць, в окремих випадках - квартал. Податкова декларація подається за базовий звітний період, що дорівнює календарному місяцю, протягом 20 календарних днів, що настають за останнім календарним днем звітного місяця. Платник податку зобов'язаний самостійно сплатити суму податкового зобов'язання, зазначену у поданій ним податковій декларації, протягом 10 календарних днів, що настають за останнім днем відповідного граничного строку, передбаченого для подання податкової декларації.

-5-

Акцизний податок — непрямий податок на високорентабельні та монопольні товари.

До підакцизних товарів належать:

спирт етиловий та інші спиртові дистиляти, алкогольні напої, пиво;

тютюнові вироби, тютюн та промислові замітники тютюну;

нафтопродукти, скраплений газ;

автомобілі легкові, кузови до них, причепи та напівпричепи, мотоцикли.

Платниками акцизного податку є виробники або імпортери підакцизних товарів.

Об'єкт оподаткування — обороти з реалізації вироблених або ввезених на митну територію України товарів.

Ставки акцизного збору:

адвалорні,

специфічні,

адвалорні та специфічні одночасно;

У разі обчислення податку із застосуванням адвалорних ставок базою оподаткування є вартість реалізованого товару (продукції), виробленого або ввезеного на митну територію України, за встановленими максимальними роздрібними цінами без податку на додану вартість та з урахуванням акцизного податку;

При визначенні бази оподаткування перерахунок іноземної валюти на національну валюту здійснюється за офіційним курсом гривні до іноземної валюти, встановленим Національним банком України, що діє на дату подання до митного органу митної декларації до митного оформлення.

Митна вартість товарів, що ввозяться на митну територію України, визначається відповідно до Митного кодексу України .

У разі обчислення податку із застосуванням специфічних ставок базою оподаткування є вага, об'єм, кількість товару (продукції), об'єм циліндрів двигуна автомобіля або в інших натуральних показниках.

Не сплачується акцизний збір з:

реалізації підакцизних товарів на експорт за іноземну валюту;

реалізації підакцизних товарів, що використовуються для виробництва інших підакцизних товарів;

реалізації автомобілів спеціального призначення (автомобілі для інвалідів, швидка допомога).

Датою виникнення податкових зобов'язань щодо товарів, вироблених на митній території України, є дата їх реалізації. Датою виникнення податкових зобов'язань у разі ввезення підакцизних товарів на митну територію України

є дата подання митному органу митної декларації або дата нарахування такого податкового зобов'язання митним органом .

Суми податку перераховуються до бюджету виробниками підакцизних товарів протягом 10 календарних днів, що настають за останнім днем граничного строку для подання податкової декларації за місячний податковий період (не пізніше 20 числа наступного періоду).

Суми податку з алкогольних напоїв, сплачуються при придбанні марок акцизного податку.

Податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) сплачується платниками податку до або в день подання митної декларації.

Лекція 7. Фінансовий ринок

1. Поняття фінансового ринку. Типи фінансових ринків.
2. Фондовий ринок та його учасники.
3. Фондова біржа.

Фінансовий ринок — це система економічних та правових відносин, пов'язаних із купівлею – продажем або випуском та обігом фінансових активів. Передача в користування фінансових ресурсів на фінансовому ринку оформляється фінансовим інструментом (власності, позики, похідним).

Інструменти власності є безстроковими інструментами і засвідчують пайову участь інвестора в статутному фонді емітента, дають право їх власнику на отримання доходу у вигляді дивідендів, право на частку майна товариства при його ліквідації.

Інструменти позики відображають відносини з виплатою доходу за надану емітенту позику. Вони характеризуються визначеним терміном обігу. До інструментів позики належать як кредитні інструменти, так і боргові ЦП (облігації, векселя казначейські зобов'язання, сертифікати).

Похідними фінансовими інструментами є ф'ючерсні, форвардні, опціонні угоди. Механізм випуску та обігу похідних інструментів (деривативів) пов'язаний з купівлею – продажем певних фінансових чи матеріальних активів.

Осіб, які інвестують кошти в діяльність інших суб'єктів ринку, купуючи фінансові активи, називають *інвесторами чи власниками* фінансових активів. Тих, хто залучає кошти через випуск та продаж фінансових активів називають *емітентами*.

Функції фінансового ринку:

1. Акумуляція та перерозподіл коштів для інвестування їх в економіку.
2. Забезпечення взаємодії покупців та продавців фінансових активів

Типи фінансових ринків:

1. За строками обігу фінансових активів:

а) *ринок грошей* — здійснюється короткострокове інвестування коштів (до 1 року). Короткострокові ЦП (короткострокові казначейські зобов'язання, ощадні та депозитні сертифікати, векселі, короткострокові облигації) більш ліквідні та менш ризикові.

б) *ринок капіталів* — ринок довгострокових боргових зобов'язань. На ньому надаються середньострокові та довгострокові кредити та цінні папери.

2. За умовами передачі фінансових ресурсів в користування

а) *ринок позичкового капіталу* — ресурси передаються на умовах позики на визначений термін та під процент

б) *ринок акціонерного капіталу* — кошти вкладаються на невизначений термін. При цьому акціонер отримує право на частину прибутку у вигляді дивиденду, право співвласності на активи підприємства.

3. В залежності від стадії торгівлі

а) *первинний фінансовий ринок* — це ринок на якому нові випуски цінних паперів продаються та купуються вперше. Обов'язковими учасниками цього ринку є емітенти ЦП.

б) *вторинний* — ринок на якому мають обіг емітовані раніше фінансові активи.

4. За місцем торгівлі фінансовими активами

а) *біржовий ринок* — включає угоди, що укладаються на біржах і охоплює вторинний ринок

б) *позабіржовий* — відображає угоди, що здійснюються поза біржею, він стосується первинного ринку.

5. За механізмом функціонування

а) *кредитний ринок*

б) *валютний ринок*

в) *фондовий ринок*

-2-

Фондовий ринок — є складовою частиною фінансового ринку і представлений акціями, облигаціями, казначейськими векселями, депозитними сертифікатами та ін.

Учасниками фондового ринку виступають держава, корпорації, фінансові посередники, населення, іноземні інвестори на емітенти.

Держава на фондовому ринку здійснює регулювання ринку та емітує боргові зобов'язання для забезпечення потреб бюджету.

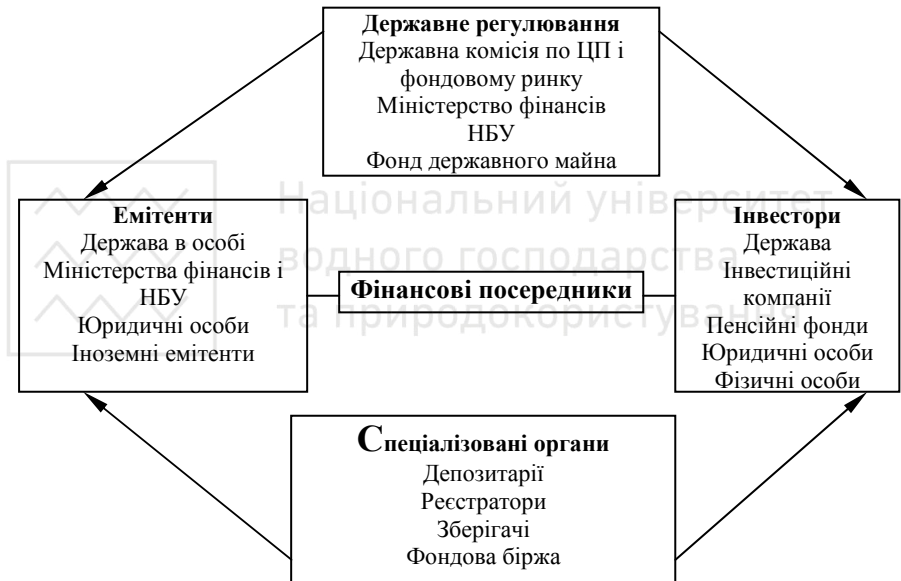
Державне регулювання цінних паперів — здійснення державою комплексних засобів щодо упорядкування, контролю, нагляду за ринком цінних паперів.

Форми державного регулювання:

1. Прийняття законодавчих актів з питань діяльності на ринку цінних паперів;
2. Регулювання випуску і обігу цінних паперів;
3. Видача ліцензій на здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів;
4. Реєстрація випуску цінних паперів;
5. Створення системи захисту прав інвесторів;
6. Контроль за дотриманням законодавства.

Структура фондового ринку

Обіг цінних паперів — це укладення та виконання угод щодо цінних паперів.

Емітент — особа, що здійснює випуск цінних паперів.

Інвестор — особа, яка купує цінні папери від свого імені, за свій рахунок з метою отримання прибутку, або набуття відповідних прав.

Фінансові посередники — це юридичні особи, які надають послуги по передачі коштів від потенційних заощаджувачів до потенційних інвесторів і від інвесторів до емітентів.

Депозитарії — установи, що здійснюють зберігання, облік та розрахунки по цінних паперах, а також стягнення відсотків та надають інші послуги, пов'язані з цінними паперами.

Зберігачі — комерційні банки або торговці цінними паперами, які мають право зберігати цінні папери та обслуговують їх обіг.

Ресстратори - суб'єкти підприємницької діяльності, які ведуть облік та зберігають інформацію про власників цінних паперів

-3-

Фондова біржа – організаційно оформлений, постійно діючий ринок, на якому відбувається торгівля ЦП за ринковими цінами.

Функції біржі:

1. Організація біржових зборів для проведення публічних торгів
2. Визначення ринкової ціни ЦП, що котируються на біржі
3. Гарантування виконання умов біржових угод, здійснення розрахунків
4. Здійснення біржового арбітражу
5. Забезпечення учасників ринку інформацією про стан та тенденції ринку.

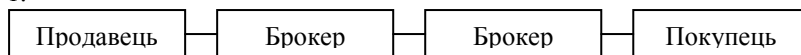
Для допуску до обігу та котирування на фондовій біржі ЦП мають пройти процедуру *лістингу* – включення до списку ЦП, що вже котируються на біржі. Основні критерії лістингу - ступінь інтересу інвесторів до цієї компанії, місце компанії в галузі, та її стабільність. Перспективи розвитку.

Котирування полягає у визначенні курсів ЦП через збалансування попиту і пропозиції.

Угоди на біржах здійснюються з лотами. *Лот* – це мінімальний стандартний обсяг біржового активу, який може бути куплений чи проданий на біржі.

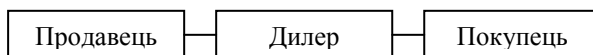
Основні схеми укладання угод на біржі :

1.

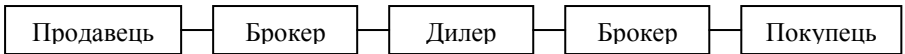

Продавець та покупець подають відповідні заявки брокерам (біржовим посередникам) . При цьому вони попередньо укладають з брокерами договір на обслуговування і гарантують оплату куплених ЦП або передають брокеру цінні папери для продажу. Брокери виконують замовлення клієнтів, після чого проводять розрахунки за угодою.

2.

Дилер скуповує ЦП у продавця і від свого імені продає покупцеві. Дилер - фізична або юридична особа, яка здійснює біржове або торгівельне представництво.

Один брокер бере заявку від покупця і виконує її, купивши цінні папери у дилера. Другий брокер виконує заявку продавця, продаючи відповідні цінні папери дилеру.

Основними параметрами угод, що укладаються на фондовій біржі є назва, ціна та кількість активу, термін виконання, термін передачі ЦП та термін розрахунків за ними. Переважно угоди укладаються по принципу „поставка проти оплати”.

Лекція 8. Цінні папери

1. Поняття цінних паперів та їх види.
2. Оцінка цінних паперів
3. Види акцій. Методика розподілу дивідендів по акціям.
4. Види облігацій. Методика нарахування відсотків.

Цінні папери - це грошові документи, що засвідчують право володіння або взаємовідносини між особою, яка їх випустила, та їх власником і передбачають виплату доходів у формі дивідендів чи процентів або можливість передачі грошових та інших прав.

Специфічні ознаки ЦП :

1. ЦП підтверджують майнові чи інші грошові права.
2. Цінний папір має бути визнаний таким чинним законодавством.

Цінні папери, що вважаються такими відповідно до Закону України „Про цінні папери і фондову біржу”, називають *основними*. До них відносять акції, ОВДП, ОЗДП, облігації муніципальної позики, облігації підприємств, казначейські зобов’язання, ощадні та інвестиційні сертифікати, векселі, приватизаційні папери.

Похідні цінні папери називають цінними паперами другого роду, або *деривативами*.

Типи ЦП:

пайові – засвідчують право участі у статутному фонді, надають право на управління підприємством, право на отримання прибутку та частини майна у випадку ліквідації підприємства;

боргові – надають право на отримання доходу у вигляді процентів.

Цінні папери можуть існувати в *матеріалізованій* (паперовій) формі чи в *дематеріалізованій* формі у вигляді записів на спеціальних рахунках. ЦП можуть мати *фіксовану* або *плаваючу* ставку.

Види цінних паперів:

Акції - це цінні папери без встановленого строку обігу, що засвідчують внесення їх власником коштів до статутного фонду АТ, надають право на участь в управлінні підприємством, право на отримання прибутку у вигляді дивідендів, право на отримання майна при ліквідації підприємства.

Облігації – цінні папери, що засвідчують передачу їх власником коштів на користь емітента і підтверджують зобов’язання емітента відшкодувати власнику номінальну вартість цього цінного паперу у встановлений строк та сплачувати відсотки.

Казначейські зобов’язання - цінні папери, що розміщуються серед населення на добровільних засадах і засвідчують внесення їх власниками коштів до бюджету, та дають право на отримання фіксованого доходу.

Сертифікат – це письмове свідоцтво банку про депонування коштів, яке засвідчує право вкладника на одержання після закінчення визначеного строку суми вкладу та відсотків за ним.

Вексель – цінний папір, що засвідчує безумовне грошове зобов’язання векселедавця сплатити векселедержателю вказану у векселі суму у визначений термін.

Приватизаційні цінні папери – державні цінні папери, які засвідчують право власника на безоплатне одержання в процесі приватизації частки майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельного фонду.

Існує три види приватизаційних ЦП :

- приватизаційні майнові сертифікати,
- приватизаційні житлові чеки,
- приватизаційні земельні бони.

Особливості приватизаційних ЦП :

1. Вони не підлягають вільному обігу.
2. Дивіденди та проценти за ними не нараховуються.
3. Вони не можуть бути використані для розрахунків, чи як застава.

-2-

До основних характеристик цінних паперів належать :

Термін обігу – відрізок часу до кінцевого платежу або вимоги погашення цінних паперів. Фінансові активи, що мають обмежений термін обігу, називають строковими.

Ліквідність – можливість швидкого перетворення цінних паперів в гроші без значних втрат. Найліквіднішими вважаються державні цінні папери.

Дохід за ЦП – визначається процентними дивідендними виплатами, а також сумами, отриманими від погашення чи перепродажу.

Дохідність - розраховується у вигляді процентної річної ставки.

Ризиковість – відображає невизначеність, пов’язану з величиною та часом отримання доходу за даним активом у майбутньому.

Подільність - характеризується мінімальним обсягом ЦП, які можна купити чи продати на ринку. Подільність пов'язана з поняттям номіналу.

Конвертованість – можливість перетворення одних цінних паперів в інші.

Механізм оподаткування – визначає у який спосіб та за якими ставками оподатковуються доходи від володіння або перепродажу цінних паперів.

-3-

Розрізняють акції :

1. Прості акції — не мають фіксованої норми прибутку. Сума дивідендів залежить від загального обсягу чистих прибутків та рішень ради директорів. Прості акції дають право на участь в управлінні підприємством, право на одержання дивідендів пропорційно вартості акцій, право в останню чергу претендувати на майно акціонерного товариства у випадку його ліквідації.

2. Привілейовані акції — дають право на отримання фіксованого доходу, а також привілеїї претендувати на майно підприємства у випадку його ліквідації. Ці акції розміщуються серед фізичних осіб. Власник привілейованої акції не має права на участь в управлінні підприємством.

Розрізняють привілейовані акції:

Кумулятивна привілейована акція— дає право на отримання фіксованого дивіденду за поточний рік і право на отримання дивідендів за той період, коли фірма несла збиток. Невиплачені дивіденди накопичуються і мають бути виплачені до виплати дивідендів по простим акціям.

Привілейована акція з повною участю в прибутках — дає право на отримання фіксованого доходу за поточний рік, а також право на отримання додаткового доходу на пропорційній з власниками простих акцій основі, верхня межа яких не встановлюється.

Привілейована акція з частковою участю в прибутках — дає право на отримання фіксованого доходу за поточний рік, а також право на отримання додаткового доходу на пропорційній з власниками простих акцій основі, при встановленій верхній межі.

Привілейована акція з регульованими дивідендами - дає право на періодичне регулювання дивідендів, як правило, щоквартальне.

Конвертована привілейована акція — дає право обмінювати привілейовані акції на певну кількість простих акцій цієї ж фірми.

Привілейована акція з правом голосу — дає право голосувати на зборах акціонерів по всім питанням.

Привілейована акція з обмеженим правом голосу — дає право голосу по деяких питаннях.

В ході емісії акцій формується акціонерний капітал.

Акціонерний капітал — це максимальна кількість акцій на максимальну суму, яка може бути емітована фірмою у відповідності з її статутом.

$$AK = K * Ц_n,$$

K — кількість акцій

Ц_n — ціна номінальна

AK — акціонерний капітал

Маса дивіденду — це частина прибутку фірми, яка може бути розподілена між акціонерами.

$$MD = ЧП - С - ВФ - ІВ,$$

MD — маса дивіденду

ЧП — чистий прибуток

С — санкції

ВФ — відрахування до фондів

ІВ — інші відрахування

Маса дивіденду відповідає нерозподіленому прибутку.

Розподіл дивідендів :

1. По привілейованим акціям:

$$\sum D_{прив} = K_{прив} \times Ц_{прив} \times D$$

D — фіксований відсоток.

K_{прив} — кількість привілейованих акцій.

Ц_{прив} — ціна номінальна привілейованих акцій.

Дивіденди по простим акціям :

$$\sum D_{пр} = MD - \sum D_{прив}$$

2. По привілейованим кумулятивним акціям:

$$\sum D_{прив} = K_{прив} \times Ц_{прив} \times D$$

$$\sum D^k_{прив} = K_{прив} \times Ц_{прив} \times D \times n$$

n — кількість років протягом яких не виплачуються дивіденди.

Дивіденди по простим акціям

$$\sum D_{пр} = MD - \sum D_{прив} - \sum D^k_{прив}$$

$\sum D_{пр}$ — сума дивідендів простих акцій.

-4-

Класифікація облігацій:

1. *По емітенту:* іноземні, державні, облігації муніципальні, облігації корпоративні.

2. *В залежності від мети випуску*: фінансування нових інвестиційних проєктів, фінансування невиробничої діяльності, рефінансування заборгованості.
3. *За строком випуску*: короткострокові, середньострокові, довгострокові.
4. *По рівню надійності*: забезпечені, незабезпечені.
5. *По формі виплати процентів*: за фінансовим процентом, за плаваючим процентом.

Види облігацій:

Купонна — має купонний лист з терміналами виплати відсотків.

Іменна — власник такої облігації отримує дохід у вигляді чеків, безпосередньо у емітента.

Іпотечні — такі облігації забезпечуються нерухомим майном, яким володіє емітент.

Облігації акціонерних товариств — такі облігації є прямими фінансовими зобов'язаннями емітента без забезпечення майном

Конвертовані — це облігації, які можуть обмінюватися на інші цінні папери за встановленою шкалою.

Урядові — ОВДП (облігації внутрішньодержавної позики) казначейські зобов'язання.

Перед випуском облігації емітент готує документ в якому описуються права власників облігацій та зобов'язання емітента. Цей документ містить:

- дані про вартість облігації,
- дані про кількість облігацій,
- ставка відсотку та порядок його виплати,
- дані про відповідальність емітента,
- найменування фірми або фізичної особи, яка є довіреною особою власників облігацій.

Існують два методи виплати процентів по облігаціям:

1. по купонному листу — до облігації додається купонний лист, який містить: порядковий номер купона на виплату %, номер облігації по якій виплачується %, найменування емітента, термін виплати відсотків.

Відірваний купон власник облігації подає у встановлений банк для оплати. В подальшому банк стягує з емітента всі кошти, що були виплачені по купонах.

2. виплата відсотків по чеках — власник облігації отримує відсотки у вигляді чеків фірм- емітентів і подає їх для оплати в банк.

Лекція 9. Страхування та страховий ринок

1. Сутність страхування.
2. Форми та страхування.
3. Галузі страхування.

4. Страховий ринок.

-1-

Страхування - це вид цивільно правових відносин із захисту майнових інтересів громадян і юридичних осіб при настанні певної події, визначеної договором страхування за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (внесків, страхових премій).

Сутність і зміст страхової діяльності розкривають через **функції**:

- відшкодування, тобто матеріальна відповідальність страхових компаній за наслідки ризику

- накопичувальну, застосовуване за окремими видами особистого страхування (життя, пенсії)

- попереджувальну, тобто фінансування задля зменшення наслідків страхових подій;

- контрольну (державний нагляд та внутрішній аудит);

- ціноутворення .

Принципи, на яких базується здійснення страхової діяльності:

1) вільний вибір страхувальником страховика, а страховиком — виду страхування;

2) страховий ризик — потенційна можливість збитку чи втрати доходу при настанні визначених подій;

3) страховий інтерес страхувальника і страховика як законна вимога відшкодувати майновий збиток, пов'язаний із правом власності, володіння, розпорядження і використання об'єкта страхування та права вимоги від страховика дотримання умов договору;

4) максимальна сумлінність, тобто довіра між сторонами, надання повної інформації з предмета укладеного договору страхування як на етапі його укладання, так і на етапі виконання;

5) страхове відшкодування на рівні збитку, тобто виплати не повинні приносити страхувальнику прибуток, страхове відшкодування має лише відновити його майнове становище до того рівня, який був безпосередньо перед страховим випадком, що відбувся;

6) застереження, тобто включення до договору страхування особливих умов.

7) диверсифікованість, тобто законодавча можливість розширення ділової активності страховиків за рамками основної діяльності.

-2-

Види страхування:

1. залежно від спеціалізації страховика: страхування життя і ризикове страхування;
2. за об'єктами страхування: особисте та майнове страхування, страхування відповідальності;
3. за родом майна: автотранспортне, морське, авіаційне, космічне, кредитне, вогневі ризики;
4. за статусом страхування: захист інтересів громадян — фізичних осіб і суб'єктів підприємницької діяльності — юридичних осіб;
5. за статусом страховика: державне, взаємне, комерційне;
6. за формами проведення : обов'язкове і добровільне

Обов'язкова форма страхування здійснюється за такими ознаками:

- 1) установа законом, згідно з яким страховик зобов'язаний застрахувати відповідні об'єкти, а страховальники — вносити належні страхові платежі ;
- 2) суцільне охоплення зазначених у Законі України „Про страхування” об'єктів після щорічної їх перереєстрації, нарахування страхових платежів і стягнення у встановлений строк;

Добровільне страхування здійснюється на основі договору між страхувальником і страховиком. Загальні умови і порядок його здійснення визначаються правилами страхування конкретного страховика, що встановлюються ним самостійно відповідно до вимог законодавства; конкретні умови визначаються безпосередньо при укладанні договору страхування.

-3-

Особисте страхування — це страхування майнових інтересів, пов'язаних із життям, здоров'ям, працездатністю і додатковими пенсіями страхувальника чи застрахованої особи. У межах особистого страхування здійснюються страхування життя та пенсій, страхування від нещасних випадків та медичне страхування.

Принциповими особливостями *страхування життя і пенсій* та відмінністю цієї галузі особистого страхування від інших видів ризикового страхування є:

- ощадний характер договору страхування, тобто передбачається повне повернення засобів страхувальнику з нарахованими процентами щодо закінчення терміну дії договору;
- термін дії договору — довгостроковий;
- страхові премії сплачуються разово чи періодично з таким розрахунком, щоб загальна сума цих внесків дорівнювала страховій сумі.

Страховими випадками страхування життя є смерть, доживання та додаткові випадки, пов'язані зі шкодою для здоров'я в період договору.

До видів страхування життя і пенсій відносять змішане страхування життя, страхування дітей, шлюбне страхування та страхування додаткових пенсій. Світова практика страхування життя передбачає страхування капіталу і страхування рент.

Страховими випадками при страхуванні від *нещасних випадків* є смерть (загибель) застрахованої особи та одержання травми чи порушення здоров'я.

Обов'язкова форма цього виду страхування охоплює державних службовців, пасажирів та працівників транспорту і людей, що виконують небезпечні роботи.

Об'єктами майнового страхування є будівлі, споруди, передатні пристрої, силові, робочі машини, транспортні засоби, устаткування, об'єкти незавершеного будівництва, інвентар, готова продукція, сировина, матеріали тощо.

Не приймають на страхування готівкові гроші, цінні папери, рукописи, креслення, бухгалтерські та інші документи, дорогоцінні метали, технічні носії інформації; майно, що є в застрахованому приміщенні, яке не належить страхувальнику; майно в аварійному стані або таке, що знаходиться в зоні стихійного лиха.

При здійсненні майнового страхування не підлягають відшкодуванню збитки, що виникають у результаті процесів, яких не можна уникнути; якщо не вжито відповідних заходів для порятунку майна; у разі крадіжки майна (якщо цей факт є підтверджений відповідними правоохоронними органами).

Страхування відповідальності — це галузь страхування, в якій об'єктом страхових відносин є відповідальність перед третіми фізичними і юридичними особами, що можуть зазнати збитків унаслідок яких-небудь дій чи бездіяльності страхувальника.

Особливості страхування відповідальності такі:

- третьою стороною є будь-які не визначені наперед особи;
- попередньо не встановлюються страхові суми.

У цій галузі страхування розрізняють відповідальність власників транспортних засобів; професійну відповідальність; адміністративну відповідальність.

Страховими випадками при страхуванні відповідальності є неухважність, недбалість, некваліфіковане виконання обов'язків; навмисні дії, що встановлюється тільки судом.

-4-

Страховий ринок — це особливе соціально-економічне середовище, частина фінансового ринку, де об'єктом купівлі-продажу є страховий захист (страхова послуга) і формуються попит та пропозиція на неї, а також інфраструктура й конкуренція.

Суб'єктами страхового ринку є страховики (страхові компанії), які надають страхові послуги, і страхувальники — споживачі цих послуг. Прямими посередниками у проведенні страхування є страхові агенти і страхові брокери, непрямими — оцінювачі ризику (актуарії та сюрвейєри) і оцінювачі збитку (аварійні комісари та диспашери).

Головною функцією страхового ринку є акумуляція та розподіл страхового фонду з метою страхового захисту суспільства (громадян) і суб'єктів господарювання.

Доходи страховика поділяють на :

- доходи від страхової діяльності - усі премії зі страхування і перестрахування;
- доходи від розміщення тимчасово вільних коштів як власних, так і страхових резервів.

Доходами від розміщення коштів (доходи від інвестиційної діяльності) є проценти за депозитами у банку; проценти від облігацій і акцій; участь у прибутку перестрахувальника; доходи від реалізації корпоративних прав; проценти за довгостроковими інвестиціями.

Доходи від інвестиційної діяльності включають власні кошти у вигляді статутного фонду і резервних фондів; вільні резерви спеціального призначення; нерозподілений прибуток.

За економічним змістом **витрати страховика** складаються із таких груп:

- витрати зі страхових операцій (собівартість страхової послуги);
- витрати на перестрахування.

Виплати залежать від розміру збитку і страхових сум, а також наданих пільг. У складі витрат на ведення справи розрізняють:

- *аквізиційні витрати*, пов'язані із залученням нових страхувальників, актуарними розрахунками;
- *комісійні винагороди* посередникам, оплата послуг фахівця, ведення страхової документації;
- *витрати на рекламу*;
- *інквізиційні витрати*, пов'язані з обслуговуванням наявного обороту страхових премій, оплатою праці, банківських послуг;
- *ліквідаційні витрати* з урегулювання збитків: збирання інформації, виплати, поштово-телеграфні витрати, відрахування в резерв збитків;
- *витрати на утримання страхової компанії* — основна і додаткова заробітна плата з нарахуваннями, оренда, оплата комунальних послуг, послуг зв'язку, канцелярські витрати,

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Національний університет
водного господарства
та природокористування